

Гладких Дмитро Михайлович
Hladkykh Dmytro,

д-р екон. наук, доцент,
головний консультант відділу економічної стратегії,
Національний інститут стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-5276-5521

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЗРОСТАННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Згідно з чинним законодавством (Закон України «Про банки і банківську діяльність»), банківський капітал (власний або балансовий) – залишкова частка активів після відрахування всіх зобов'язань. Класифікація складових банківського капіталу передбачає його розподіл на такі *основні елементи*: статутний фонд (кошти акціонерів), емісійні різниці, незареєстрований статутний капітал, резервні та інші фонди, резерви переоцінки, нерозподілений прибуток (прибуток минулих років), інший додатковий капітал. У свою чергу, ключовим показником, що характеризує рівень капіталізації банку та банківської системи в цілому, є *регулятивний капітал*, що до серпня 2024 р. розраховувався як сума *основного капіталу* (фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, додаткові внески акціонерів у статутний капітал, фінансова допомога акціонерів, прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу, резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, емісійні різниці, резервні фонди, загальні резерви, що створюються під невизначений ризик, інші фонди) та *додаткового капіталу* (результат переоцінки основних засобів, поточний прибуток, зменшений на суму недоотриманих нарахованих доходів, субординований борг, нерозподілений прибуток минулих років). У серпні 2024 р. відбувся успішний перехід банківської системи на нову структуру капіталу, що передбачає 3 (замість 2) його складові: основний капітал 1-го рівня, додатковий капітал 1-го рівня та капітал 2-го рівня [1].

Джерелами зростання банківського капіталу можуть бути як внутрішні (зростання прибутку, оптимальна дивідендна політика), так і зовнішні (продаж акцій, емісія довгострокових зобов'язань, продаж активів). Очевидно, що найбільш «швидким» (проте одночасно і складним з точки зору витрат зусиль та ресурсів банку) варіантом нарощення капіталу є максимізація його прибутку шляхом зростання доходів та/або скорочення витрат.

Дослідження поточного стану, структури та динаміки основних складових капіталу банківської системи України дає можливість визначити ключові проблеми, пов'язані з процесом зростання її капіталізації, зокрема:

Незначний абсолютний розмір та незадовільна динаміка показників власного та регулятивного капіталу банківської системи загалом. Власний капітал банківської системи за 10 років (станом на 01.01.2024 р. відносно 01.01.2014 р.) номінально зріс з 193 млрд грн до 297 млрд грн, або на 54 %, проте у валютному еквіваленті скоротився з 24,1 млрд дол. США до 7,8 млрд дол. США, або більше ніж утричі. Натомість регулятивний капітал відповідно зріс з 205 млрд грн до 258 млрд грн, або на 26 %, проте його сума у валютному еквіваленті скоротилась з 25,6 млрд дол. США до 6,8 млрд дол. США, або у 3,8 рази (*табл. 1*).

**Ключові показники капіталізації банківської системи України,
на кінець періоду, млрд грн**

Капітал / Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Статутний	185	180	222	415	495	466	471	480	482	407	405
Власний	193	148	104	124	164	156	201	211	256	219	297
Регулятивний	205	189	131	110	116	126	150	182	212	211	258

Джерело: дані НБУ.

Отже, поточний розмір власного та регулятивного капіталу банківської системи України вочевидь не відповідає масштабу завдань, пов'язаних із необхідністю відновлення та модернізації, що стоять перед країною.

Незбалансована структура статутного капіталу банківської системи за рахунок домінування в ній банків з державною участю. Табл. 2 містить дані, що характеризують розподіл статутного капіталу банківської системи в розрізі банків з державною участю, банків іноземних банківських груп та банків з приватним капіталом українського походження в динаміці за останні роки.

Таблиця 2

**Частка груп банків у статутному капіталі банківської системи України,
на кінець періоду, %**

Банки / Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
З державною участю	23,0	25,0	33,5	44,2	61,9	66,2	65,7	65,7	65,3	77,4	84,8
Іноземних банківських груп	34,0	32,5	44,0	48,9	32,9	28,2	28,7	28,1	28,0	14,3	6,9
З приватним капіталом	43,0	42,5	22,5	6,9	5,2	5,6	5,6	6,2	6,7	8,3	8,3
РАЗОМ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Дані, наведені в *табл. 2*, свідчать, що аномальне зростання частки держави у банківській системі відбувалось, починаючи з 2015 р., та стало наслідком виходу з ринку переважно установ з приватним капіталом українського походження, а після початку війни – російського походження. Ключовою причиною вимушеної санації банківської системи була її збитковість, що провокувала зниження капіталізації, подальше оголошення неплатоспроможними та виведення з ринку багатьох установ. Протягом чотирьох років поспіль фінансовий результат банківської системи в цілому був від'ємним: за 2014 р. – 53 млрд грн, за 2015 р. – 67 млрд грн, за 2016 р. – 159 млрд грн, за 2017 р. – 24 млрд грн. Збитковість та високий ризик банкрутства ключового системоутворюючого банку країни (ПАТ «Приватбанк») наприкінці 2016 р. викликали необхідність його рекапіталізації з боку держави на загальну суму близько 155 млрд грн. Загалом же статутний капітал банків з державною участю протягом 2017–2023 рр. зріс зі 131 млрд грн до 343 млрд грн, що підвищило частку держави у банківській системі України станом на 01.01.2024 р. до 85 % статутного та 48 % власного капіталу. Відповідно частка банків іноземних банківських груп скоротилась до 7 % статутного та 31 % власного капіталу. Нарешті, частка банків з приватним капіталом українського походження знизилася до рівня 8 % статутного та 21 % власного капіталу. Надмірна присутність держави у банківському секторі, очевидно, потребує поступового скорочення шляхом часткової приватизації банків з державною участю [2].

Натомість рівень присутності в Україні банківського капіталу іноземного походження на тлі зростання частки державних банків останніми роками досяг критично низького значення. Адже Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (чинний Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277 [3]) серед 7 показників банківської безпеки містять, зокрема, показник 9.1.3. «Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, відсотків» та визначають такий діапазон його значень: оптимальне – 20-25 %, задовільне – 18 % (30 %), незадовільне – 15 % (35 %), небезпечне – 12 % (40 %), критичне – 10 % (60 %).

Неоптимальна структура власного капіталу банківських установ, що проявляється у домінуванні в ній показника статутного капіталу, розмір якого у багатьох банків перевищує суму власного капіталу. Табл. 3 містить перелік банків-лідерів ринку з точки зору розміру регулятивного капіталу. При цьому 5 установ з 16 (всі – державні) демонструють суттєве перевищення розміру статутного капіталу відносно власного. Це означає, що нерозподілений прибуток (прибуток минулих років) цих установ є від’ємним.

Натомість значно більш «здоровою» для банку є ситуація, коли нерозподілений прибуток є додатною величиною, при цьому банком сформовані значні резерви (що також є складовою власного капіталу), отже, значення показника *частка статутного капіталу в структурі власного капіталу* є значно меншим за 100 %. Табл. 4 містить перелік банків, що мають низькі та аномально високі значення даного показника станом на 01.01.2024 р.

Таблиця 3

**Банки-лідери з точки зору розміру регулятивного капіталу
(більше 3 млрд грн станом на 01.01.2024 р.)**

Назва банку	Регулятивний капітал, млн грн	Довідково:	
		Власний капітал, млн грн	Статутний капітал, млн грн
АТ КБ «ПриватБанк»	64 843	83 294	206 060
АТ «Ощадбанк»	27 646	26 892	49 473
АТ «Райффайзен Банк»	19 168	21 835	6 155
АТ «УКРСИББАНК»	17 404	17 445	5 069
АТ «ПУМБ»	14 697	17 390	4 781
АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	14 618	11 480	4 203
АТ «ОТП БАНК»	14 189	15 819	6 186
АБ «УКРГАЗБАНК»	11 370	10 913	13 837
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	9 869	8 981	1 223
АТ «СЕНС БАНК»	9 097	11 445	28 726
АТ «КРЕДОБАНК»	5 394	5 869	2 249
АБ «Південний»	5 272	5 200	2 048
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	4 108	2 941	1 572
АТ «Укрексімбанк»	3 934	9 177	45 570
АТ «ІНГ Банк Україна»	3 559	5 178	731
АТ «ТАСКОМБАНК»	3 230	3 515	1 960

Джерело: дані НБУ.

Таблиця 4

Частка статутного капіталу в структурі власного капіталу на 01.01.2024 р.

Назва банку	Значення до 40 %, %	Назва банку	Значення понад 100 %
АТ «СІТІБАНК»	2	АТ «БТА БАНК»	768
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	14	АТ «Укрексімбанк»	497
АТ «ІНГ Банк Україна»	14	АТ «ПІРЕУС БАНК МКБ»	382

АТ «Ідея Банк»	24	АТ «СЕНС БАНК»	251
АТ «КОМІНБАНК»	27	АТ КБ «ПриватБанк»	247
АТ «ПУМБ»	27	АТ «Ошадбанк»	184
АТ «Райффайзен Банк»	28	АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	170
АТ «УКРСИББАНК»	29	АТ «ЮНЕКС БАНК»	163
АТ «СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК»	29	АТ «Укр.банк реконстр. та розвитку»	153
АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	37	АТ «ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК»	152
АТ «КРЕДОБАНК»	38	АТ «АЛЬПАРІ БАНК»	126
АТ «ОТП БАНК»	39	АБ «УКРГАЗБАНК»	122
АБ «Південний»	39	АТ «АГРОПРОСПЕРІС БАНК»	103

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Висновки та рекомендації

1. Дослідження поточного стану, структури та динаміки основних складових капіталу банківської системи України дає можливість визначити ключові проблеми, пов'язані з процесом її капіталізації: незначний абсолютний розмір та незадовільна динаміка показників власного та регулятивного капіталу банківської системи України загалом; незбалансована структура статутного капіталу банківської системи за рахунок домінування в ній банків з державною участю; неоптимальна структура власного капіталу банківських установ, що проявляється у домінуванні в ній показника статутного капіталу, розмір якого у багатьох банків перевищує суму власного капіталу.

2. Рівень присутності в Україні банківського капіталу іноземного походження на тлі зростання частки державних банків останніми роками досяг критично низького значення.

3. Ключовими напрямками рекапіталізації банківської системи України мають стати поступове роздержавлення банківської системи шляхом продажу часток державних банків інституціональним інвесторам (як резидентам, так і нерезидентам) з метою зниження сукупної частки держави у банківській системі до оптимального рівня, та заходи, спрямовані на зростання прибутковості банків, з урахуванням того, що прибуток – ключове джерело швидкого нарощення капіталу.

Список використаних джерел:

1. Банківська система успішно перейшла на нову структуру капіталу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivska-sistema-uspishno-pereyshla-na-novu-strukturu-kapitalu>

2. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). URL: <https://www.oschadbank.ua/sites/default/files/files/documents-2020/SOB%20Strategy.pdf>

3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку України від 29.10.2013 № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>